

Gobierno de
México

SI MI 'MUË LEII,
jama töö si yëë kia'
dsa Ni Jmïi ja jmö këë
kala jï' jui ja 'liø dsa jøi
jmeïn kia', kïa dsa laa
ma tïön jui Ni Jmïi.

Lengua indígena o agrupación lingüística y Autodenominación

Chinanteco o Ju jmi

Variante lingüística y Autodenominación

Chinanteco central bajo o j+g ki tsomän / j+g dsa k+ / jumi dsa iin+n

YI 'MÄ JUÄ
T† SI'KIÄ YI MÄ'

SI MI 'MUË LEII, jama töö si yëë kia' dsa Ni Jmii ja jmö kää kala ji' jui ja 'lië dsa jëi jmein kia', kiä dsa laa ma tiön jui Ni Jmii.

Chiu ribaa séi, ritöö muin, ri ju' ua kia' dsa Ni jmii – Yi 'Mä Juä.

ANDRÉS MANUEL LÓPEZ OBRADOR, Yi mä jua' kiä dsa Ni Jmii, 'niü dsa li kuu dsa si laa.

Ja tiö dsa taa kää jmö Leii, ka jmö dsa kää si laa:

SII MA KËË

"K†N J†T T†ÖN DSA TAA KIÄ DSA NI JMII, JMÖ DSA KËË TAA GNÏZ DSA, JULA R† JU' SII ÑE L†T D†† GI GI' ÑI' I KIA' DSA NI JMII JA KA T†Ö DSA K†N J†T KU YIEE, JUI NI JMII. KA JMÖ DSA KËË SII JAMA TÖÖ LEII KALA J† JUI JA 'L†Z DSA J†T MËIN KIA'

Ki jëi ka lië kali.- 'mä ku dsi jëi lanii, jama töö, jama kiü, kiä i ma lië ñ, jama gio kiä 'ñië, i kia' tika jai jëi A, ku dsi jëi lanii, jama töö, kia' ju dsi ma lië lanii, jama töö, 'nië, kiü' ñi', ñei, gio kiä jñië, kiä jama 'nië dsi jëi kia' ti kajai jëi B. kiä ku dsi jëi laniikia' ti kajai jëi C. ka 'liö dsa ku dsi jëi jama ñein; ku dsi jëi jama töö, kiä ju dsi jama töö, ju dsi ñi', 'ñei, gio, jula dsi naa, jama töö dsi ma lië, kiä ju dsi ñië kiä ju dsi gie töö kiä gie töö kiä gie 'ñië, ti kajai jëi A; jama töö jëi kia' ju dsi kin, kiä' ju dsi töö, 'nië jñei, gie, gie kán kiä gie ñi', jula dsai naa ti kajai jëi B, jama töö dsi jëi kiä' jama 'ñië kiä ti kajai jëi C, kiä' jëi D, Sama kää jama töö dsi jëi i ma lië kia' ju dsi gio kiä' ja töö ju dsi kia' jëi A. kala ji kiä Lei jama töö i kias' sii kia' dsa Ni jmii, jin ñië la ri 'lië laa:

Si jama töö.- Jui Ni Jmuü ki si ju' ñië Sali sola lië jëi kia' dsa, kiä la tiön dsa.

U ua laa ja tiön dsa mayio itië kiä mayio jëi 'lië, la mi tiön dsa chi jai ma lói', kin jëi la majaa lë' dsa niü' i gu lë'nin ka tön uua kiä jnai, kin i tiön ba' dsa lami tiön dsa ma lói, ee a la' tön dsa kuri, jmö dsa ta li' dsa kou, a la' yää dsa' dsa taa, jui kia'.

Sii ma kää kali sië kal li mië, kali sië, ka jñië sii jama töö si yëë kia' Ni Jmii ja jmö kää kala ji jui ja 'lië dsa jëi jmein kia', kiä dsa lää ma tiö jui Ni jmii.

Ñi dsa tää jui chi jai, jui tiö dsa kin jëi, la jmö dsa taa, la tiön ri uua kiä' ñië jmö dsa taa kia' la riju' sii ró kia' dsa.

I tää jui chi jai tiö la riju' sii kää tón dsa ri kin jëi. jin li kää jui kia' jëi jmein, niü ka dsa jëi i riju' sii ma röö lanii, i jmö kië kala ji jëi jmein lië dsa tiön kala ji' jui kia' u ua.

Ma tinä jui ja 'lië dsa jai ma li kää dsa jëi dsa juë jëi dsa nin kama kíä' i chií kia' dsa.

A. Ni sii kää kia' dsa Ni Jmii ri ju' i ma kää kala ji jui 'lië jmein kia' a la tón a la' mi ri dsa jëi tón dsa kin jëi ja gnoo nää:

I. Ma lë' tön kin jëi ri la ri ju' ni sii kää, a la' naa dsa' dsa taa, a la' yie dsa kou kiä a la' jmö dsa jmäin.

II. Jmō dsa g'ion lei kia' jui kia' jui kia' dsa a la' mi ri dsa j'ei ma gin sa tōn dsa 'nin, kā' dsa í jula ri ju' sii kēē, mi kēē dsa mi i'ei kia' la jä dsa', la jä ioo. Sii lei jái ka la ji j'ei yi le' ni dsa ta kaa' ja tee.

Ni taa ja tēē dsa 'liē j'ei jmein jai dsa g'io a la' tōn dsa, jula ri ju' ni sii kēē liē Lei ma mā dsa ta.

III. Ma lēē li naa dsa' dsa ta kia' jula ma ri ju' Lei kia' dsa, i naa dsa' dsa taa kiā, ma lee kää ioo taa kuri kiā' dsa ñoo, miti dsa taa kuri, la ri ju' sii Lei kia jui goo dsa' sii ja tee dsa' kiā Ni Jmīī. Sa tōō jmain le' i sa kua dsa j'ei i j'ion dsa' ja 'naa dsa' dsa taa yi 'mä ja tēē dsa.

IV. Ma liē sii i jmō dsa ii' ka la ji' i chi ja tēē dsa, i mi'í li yiē kiā i sa jni' isa li chiē; ma ti jnä ku chiu' dsa jula ri ju' Lei.

V. 'Niū' e' dsa' dsa a la' liē, a la dsoi, a la' iē dsa j'ei jmein kia' kala jä', di jin sa dsi ē' j'ei jmein kiā' dsa', le' 'liē dsa a ja chēē dsa gu ua laa, jim ka liē sii laa di jmō dsa kēē j'ei jmein kiā'.

VI. Lē jiūn dsa a lē' sii a la' ee dsa sii kia' tiē, e 'niū liñi dsa kia jai, di chi mayio jma' j'ei jmein uua kiā', jula ri ju' sii jama ('niē) 3° kia Lei kia'.

VII. E' dsa' dsa a la jmō dsa i' dsa, a la mi chää dsa g'in, a la guiū' dsa ioo kiā g'in, ioo jēē jmu wuai kia' g'in, ma jin li tiē dsa sia' a la jmō dsa i' dsa kiā ñ miē.

VIII. Jmō dsa i' kala ji'ja ää tiō jui ja tiōn dsa 'liē j'ei jmein kia', ja ma ka jmō dsa taa kää' kēē, jula ma ri 'liē ni sii.

IX. Kala kiā' mi i'ei kia' dsa jmō dsa kēē, kala ji j'ei ma ri sois ii kēē, i jmō dsa yio i chi jui ja tiōn dsa, ma le' dsou dsa kiā dsa kiā' jmō dsa i' kala ji' i chií ja tiōndsā. Ji bi' chi isa li jmō dsa kia'.

X. Ma lē' li jiūn ioo kuri kiā' dsa ñoo ja 'naa dsa dsa taa yimā tēē jui ja tēē dsa 'liē j'ei jmein, jula ri ju' lei ma rōō.

Sama kēē ku sai laa.

XI. Mi ri ju': lē' li tiōn dsa ni taa ja tēē, jmō kēē mi i'ei kia' la ri ju' sii kēē kia' dsa, ju la taa dsa tōn ri.

...

XII. Kala jä dsa 'liē j'ei jmein, ma lē' li chēē dsa' dsa ni j'ei kia' na ka tā' dsa dsai, na sa tiē dsa 'liē j'ei ñe', ju ioo, ju dsa ñoo, ku ri ti kēē dsa.

XIII. Ma ti kiē dsa a la tōn dsa j'ei dsa, yie dsa i' kou, a la' jmō dsa jmain, a la' tōn dsa ri kala ji' mi i'ei ja tiōn dsa, i chi jui goo dsa ju la ma ri 'liē ni sii kēē.

Ma le' jēl' dsa j'ei ni dsa taa na ee dsi gniē dsa, ja chā dsa ñiē ja tiōn dsa, jin kua dsa j'ei d'ei kia' ma ji tōn dsa kin j'ei.

Ma lē' gnain dsa j'ei kia' dsa 'liē j'ei jmein, dsa ti jnä ni sii kēē kia' dsa Ni Jmīī.

A chi li jmō jä dsa kia' i chi ja tōōn dsa, na ka jmō dsa la jin, ñio ba' dsa kij.

Ju jä dsa ka 'na'in i sa teë dsa 'nain i chi jui ja tñon dsa 'lië jëi jmein, mi mä dsa kin kou di i 'nain dsa ja chi 'main giö ba' dsa jui jne' dsa, jin main dsa ju ni ta i kia' jui kiä dsa', juu naa mi ti dsa i ri ju' sii ma ri kiee.

Sa ma kää kusai

B. Jui Ni Jmii, ni taa, yi mä' jama jnië, jula ta ji ja 'neë ua Ni Jmii mi kää ni taa teë jui ja tñon dsa 'lië jëi jmein.

Di jin li tii, dsa taa 'niü jmö kää jëi sii laa:

I. Jmö dsa ri jui kia', kiä jui jama kiü jin lë ri jui kia' i tön dsa ri, lë kin jëi ja tön dsa yie loo' kou, jmö dsa i' ua kia' i jnë dsa, li ju' jëi kui jmüni goo sa eë dsa ua kiä mië séi kui di li dsö dsa ñie eë mu guei.

Ni lei ri ju' a la' tön dsa kin jëi a la li' dsa kou kiä jui ja tñon dsa 'lië jëi jmein, jmö dsa kää taa kia jui, a la' tön dsa kin jëi ja jmó dsa jmain kiä' i chi kia' jui.

II. U' dsa kia' lei ma chi ju' i mi iä, ma ka nee, iün dsie i lë'jmä ka jnee i kua dsa kia' jui ja lië dsa jëi jmein.

III. Chë' dsa ku ri jma jni' i mi ai kia' i chi jui kia' dsa i kia' i 'lië dsio dsa, i teë dsa kia' jai i ië dsa kia' ja laa, teë dsa dsioi kia' a la' soi i chi kia' jui 'lië dsa jëi jmein, ju la ju' si lei ma ri kiee.

IV. Jmö dsa bi' kää i ku sai kia' jëi jmein i 'lië ka la ji i chi i ma yio jmä nii jëi jmein.

a) Ee' dsa gin tñon kia tië ka la ei nii kia tië a la' chi kiä ja tio', jmö kää i chi uua kia' a la' lië dsa;

b) Tö' kia tië ja 'lië jëi jmein kiä' a la' soi dsa lië jai jui goo;

c) Li chi tiä kin kou kua dsa taa yi jmä jua, kia' dsa ië si tñon kia tië;

d) Li chi ni taa ja mi ai i kua kou a la jmö dsa ta ee' dsa gi i soi kiä i ee dsa jëi jemin kia

e) I röö si a la' jmö dsa taa kia' gin, ië dsa sii i röö kia' uua kia' dsa 'lië jëi jmein, i jmöö röö chiu' i kia' uua kia' Ni Jmuin, ju la ja tñon dsa kin jai, jmö dsa kää ka la jä dsa, ñie dsa kiä la ja ju rou'.

V. Ee dsa i tai ti mië ju la 'lië sii laa, kiä ti mia tñon Ni Jmii, kiä i jmö dsa kää mië kia' ii i kuu dsa goo.

VI. La kää jai i gia dsa ma jmö yio mi ngë kia' dsa kiä i 'neë dsa, i le' li ngë gin dsa goo.

VII. Mi yio dsa ju la ja tñon dsa jui ja 'lië dsa jëi jmein, jula tön dsa yie jai, ja tñon dsa chi jai a 'la yio ja tñon 'jnio le' i' uua kia' dsa i tön dsa kin jëi i ee' dsa roou i tië dsa kiä' jui ja teë.

VIII. Jmö dsa kää ta jmö dsa 'lië jëi jmein, jin 'lië dsa ku ri kala jä jai dsa goo tön jui kia' dsa ja 'lië dsa tön.

- IX. I röö ti' i chie dsa jɛi jui ja 'liɛ dsa jɛi jmein jnaa dsa' dsa chi dsa jai kia' le' juu ja i 'niü dsa ku ri, kia' chiu ja jai jai, chië dsa jai jui dsiɛ chii' be'.
- X. Jai dsa kia' i ta röö jɛi a la' tön dsa jui a la' le' li jmö dsa tön kiä' ni jai jai, jmö dsa yio ja tön dsa chi jɛi jmein kia' i tiɛ dsa kia' jui kia.
- XI. Jmö niai kää jui 'liɛ jɛi jmein ja lë yie dsa jɛi kia' si ñi, ee dsa jai tië i ku ri kää dsa kiä' i chi jui ja tiön, jmö dsa taa kää tön dsa 'liɛ jɛi jmein.
- XII. Mi ön dsa ja 'liɛ dsa i jia' kiä' a la' tön dsa jui ja 'liɛ dsa jɛi jmein a la' le' tön dsa yiee loo kou, li chi taa, kua dsa ja jmö dsa taa kiä dsa ñii. K'íá a la' tie dsa goo jnee kui, di jin mayio cháí, dsa i jnee tön dsa kin jɛi ja yio' dsa i ka rön i gi i 'naí i dsa maí.
- XIII. Ta röö bi kua jɛi kua dsa taa ja mi ai dsa kia' dsa 'liɛ jɛi jmein dsa dsi lë' goo dsa nün, la dsa tiön Ni Jmii kiä dsa tiön goo dsa nün, dsa kün dsa i jmö dsa 'liɛ naa jmä i ju' ja laa:
- Jmö dsa kää a la tiö dsa kin jai, dsa 'liɛ jɛi jmein, kiä dsa dsi lë' goo dsa jmö ta Ni Jmii;
  - Jai dsa jai kia' dsa jmö taa jɛi nün kiä' dsa jmö taa yi 'nei i dsa tilai sa chi li jmö;
  - Jmö dsa yio a la' tön ti miɛ ioo ju, ju laa mi ai dsa kia' iɛ dsa sii, ji dsa gín miɛ, gín dsa ñoo, kiä' dsa chii', kiä chiu dsa dsi lëë dsi jmö taa ja si';
  - Jái dsa tíö i chii mi iɛi kia' dsa
  - Jnö dsa gnɛ jɛi kiä mi iɛi i ee dsa a la' tiön dsa jui kia', jin liküë dsa roou, kiä jui si'.

'Niü mi jni' dsa jɛi laa, ma jin likuu dsa 'liɛ jɛi jmein kia' dsa tiön ua laa jñië dsa dsi lë dsi jmö' taa ja si', jin sa dsi ë' jɛi kia' dsa kiä.

- XIV. Ngáin dsa' dsa 'liɛ jɛi jmein ja jmö dsa si e taa 'niu le' Ni jmií kia' ja tee jui ja tiö dsa, ni taa ja tää jui kia' dsa, la jin ba' jui tio' kɛi jui Ni Jmii, tó' dsa juu kala ji i 'niü.
- XV. Kua dsa kin jmain ja gnái dsa jui ja 'liɛ dsa jɛi jmein, ju ni taa ja tää dsa, 'niü'ji' i ka'' dsa jɛi dsiɛi kia sii ma röö a la' 'liɛ ja tiön dsa ju la ju' jusi jama XIII kia ti kajai jɛi A kia' sii kää.

Ja tön dsa taa kää ni taa kaa' ja yie dsa jɛi, ee i 'niü kia' uua Ni Jmii, kiä ni taa mií', ja tiön dsa kin jɛi a kön kou li tiɛ i 'niü lëë' jui kiä ni taa mií' kiä jui ja 'liɛ dsa jɛi jmein la ri ju' lei.

Jmó dsa sa kää ti jai kia' dsa 'liɛ jɛi jmein ñië jui kia' dsa'. kala ji' i të la ri ju' ni lei la.

C. Sii kää kia' Ni Jmii, jmö kää jui ja 'liɛ dsa jɛi jmein kiä jui ja tiön dsa laa, matiön uua Ni Jmii, kala já' dsa 'liɛ kala ei ni jɛi.

Jui ja tñon dsa lää, yiu' dsa jalë ua ngö ja chää dsa lää, matñon dsa ua Ni Jmii' kala kón jmain ka gu lë' nin chää ngö jmii, tñon dsa kin jéi, li' dsa kou, 'näa dsa' dsa taa, jmö dsa jmain, jin ri jnä dsa kíä jui kia' dsa.

Kala ja' dsa lää ma ka li chä' ni u ua ni jmii' ma lié kée dsa, kíä i chií kia' dsa kíä' ni taa Ni Jmii':

- I. Mö dsa i' i chií kia' a la' tön dsa. kala jé' i ee dsa, ñië kala jé' i ta dsa jmö, i jni' kíä' i sa jni' i kia' jui ja tée dsa la ri ju' ni lei;
- II. Mi jni' dsa, ee dsa jin lëë i' kala jé' i tié dsa, jua dsa kala jé' i ñii dsa li' u ua Ni Jmii, jin ti töö ni sii a la' ee dsa kia' tié
- III. Li jnä dsa ni si chai dsa la ki jui, jin ñi dsa kön li' ni taa tée jmö si laa, ja li jnaa dsa 'lié jéi jmein ñië a la ti chéë dsa.

D. Sii töö muin kia' dsa Ni Jmii' ri ju' i ma kée ioo 'lié jéi jmein kia' ioo dsa lää kua dsa jéi tön dsa kin, sa jmö dsa jmä kée, di kée dsa ku ri, ja tñon jui kia', ja lëë dsa taa kia' jui, kíä mi iéi ja ié dsa sii, ja jói ti miéi li kiä dsa üä ja tón dsa, kala jé' i chi kia dsa.

Ma kée i kua juu kia' gin, gin ku yoo, kíä dsa chií 'lié jéi jmein ñië dsa lää, táng dsa juu ku ri kíä jai dsa, jin jmö dsa kée i tée dsa, ié dsa, iei' dsa kíä ti mié, kala ji si ñi' ma chií naa, a la' jmö dsa jáä, 'lié dsa a la' köö dsa, a la' ee dsa jmö taa kíä i si'. Sa jmö' dsa ti kajai, sa tön dsa sa chä' dsa ñoo, ioo, jmö i' sa ki góu dsa riilai, jin le' chi mi iéi jai kia' dsa.

Ni ta kón ka lani, ni taa jama töö kiä ni taa jama kíü, jai ku ri si jmó kée la ri ju' ni sii kée kia' Ni Jmii, ri ju'sa li jmö' dsa' dsa 'lié jéi jmein, dsa lää, kíä' kala jé' i mein i jmö dsa 'lié jéi jmein kíä' dsa lää, a ti jnä u ua laa.

Sii lei kée ja ka li jé' jniü ri ju' a la lëë jmö dsa kée mi iéi mi kée dsa tñon jui ja 'lié jéi jmein kia' dsa lää ju la ri ju' sii kée kia' Ni Jmii.

Sii töö muin kia' lei kíä ni taa jama töö jmö ta röö ti ka jai a la' mi tii si laa ni taa ja tée.

Tö ju tai

Lani.- Kala ku naa ka lë ni sii laa na ka 'nië jmain si' ma chi ju lë' kée.

Jama töö.- Kala ku naa ka lié ni si laa, ñië dsa 'lié jai dsa kua jéi i li tii i ri ju' sii kée laa.

Jama 'nié.- Ja tñon dsa kaa' taa chië jéi, kua dsa ñe iéi dsi' tologi' ri dsi' gigi jmain i ti röö na ka lié sii laa, lë' mié lei kia' ni taa jua, kíä ni taa ja ka tié jéi laa, jin lee' tön dsa ju iün dsié.

Jama kíü'.- Ni taa kia' dsa taa jua gua Ni Jmii' ja ka tié mi tii jéi, li chi tíä' mi iéi kia' dsa 'lié jéi jmein kíä' dsa lää, la ri sën ni sii laa, dsa lié jéi jmein li tii ñee la ri 'lié dsa, saa na ka 'lié tii ñe lei ri dsoi, tñon dsa kön na 'lié la lié sii tö muin kia' Ni Jmii.

Jama 'ñi.- Dsa taa tñon ni taa, ta 'nië chë jai dsa a la' jmö dsa sii ma röö i lë' kua dsa 'lié dsa ku ri ju la lié jéi kia' dsa tñon jui ja 'lié dsa jéi jmein kíä dsa lää, jai dsa tön dsa ku ri ua kia' Ni Jmii' ju la ju' sii kée kia' jin jmö dsa kée dsa jui, i chi mi iéi ju la ju' si ma röö i lié chií ñe iéi ri dsi tologi' gigi' jmain kua dsaja le' i li jnii sii laa.

Jama ñiē.- Kou ka uu i jai dsa i ka liē sii laa i lē' mi mää dsa ni taa ja tñon dsa taa kaa ja ka gu ái kou i jmö dsa taa, ju la ju' sii ma róö, i kã' dsa í a la' jmó dsa í kou, ju la ju' dsa taa tñon ni taa, ja ka tiē kou, a chi kua dsa jēi i gu ai mayio kou, i ka tiē la kin jiñi.

Jama gio.- Ni taa ja tñon dsa taa kaa Ni Jmii ri ju' ni sii i dsoi dsa kiã jēi jmein la 'liē dsa jui goo di jin lee' dsi ngiē sii iē dsa'.

Jama ñiē.- I le' li ngiē dsa iē sii laa 'niü kã' dsa i' la ri dsoi sii tö muin kia' Ni Jmii kiã jui goo dsa nün, tön dsa kin jēi ju la ju' sii laa.

Sii laa kaliē jui Ni Jmii, jama 29 si ñiö kia' jiñi 2024.- dsa taa Gerardo Fernández Noroña, dsa taa yee ja tön dsa jmö sii a la' tön dsa u ua kiã.- loo dsa taa Ifigenia Martha Martínez y Hernández - ioo dsa taa Verónica Noemí Camino Farjat, ioo dsa taa ti si'- Nayeli Arlen Fernández Cruz, ti si' sën sii."

Jin li tii jēi ju' ju si kin kia' sii tö lo gi' ri dsi gi gi ñiü kia' sii töö muin kia' dsa Ni Jmii i li jnii jái dsa a la' ka liē sii kagu ái ni taa ja gua' yi mä' juã, Ni Jmii ja ma 30 kia' si ja ma ñiü jiñi 2024. I läã yi mä' jua giu' Andrés Manuel López Obrador. - jin li kiē sii.- kia' ioo ti si' juã. Ilói gia' Luisa María Alcalde Luján. - ka sin dsa sii.